

Sve je besplodno i besmisleno »kad i najbrtkiju misao sustižu sluz i krv« (»Requiem«). U impresivnoj pjesmi »Requiem« konačno je uspostavljena neraskidiva veza između tijela i duha u preobrazbi i nestajanju.

Deset pjesama u prozi ciklusa »K neizrecivom« nije bez razloga posvećeno »sjeni Ludwiga Wittgensteina«, utemeljitelja škole o filozofiji običnog jezika. Te pjesme, očigledno, korespondiraju s njegovim mislima.

Posljednjih pet pjesama zbirke »Europa ante portas ili mala poema o smrti« čini cjelinu koja je zapravo vlastiti prošireni podnaslov. U toj kratkoj poemi pjesnik se i sam stavlja u središte evropskih zbivanja. Tangirani su i London, i Moskva, i Balkan, s aluzijom na mogućnost novih ratnih klanja i besmislenih žrtava, tu je i za nas posebno aktualna alternativa »arbanjanja« u Ruhru prema objavi da smo ljudi. Nigdje se, međutim, više ne radi o cilju, nego samo o kruženju – bez povratka. Logičan je to završetak »Majstora zebnje«, ali i neosporivi kraj jedne duge trase u poetskom djelovanju Ernesta Fišera, koji ostavlja samo dva rješenja: prestati stvarati ili izvršiti radikalan pomak u načinu pjevanja. Kao što su pokazale zbirke »Morje zvun sebe« (1978) i »Sjeverozapad« (1981), pjesnik se odlučio za drugu naznačenu mogućnost.

Na pitanje koliko je ulogu pri stvaranju i intoniranju »Majstora zebnje« odigrala autorova želja da se i definitivno potvrdi kao jedan od pjesnika okupljenih oko biblioteke »Razlog« (u kojoj je objavljena i citirana zbirka), sa svim značajkama njihove poezije, vjerojatno može potpuno odgovoriti samo Fišer.

Činjenica je, međutim, da godine od 1972. do 1976. donose niz previranja i prijeloma u njegovu intimnom životu i da mu nisu bile sklone. A kad pjesnik s razlogom razmišlja o Svijetu i Smislu postojanja, onda nije bitno događa li se to na rubu Balkanskog ili Skandinavskog poluotoka.

Kažimo još samo da je Fišer i u »Majstorima zebnje« ostao vjeran svom pjesničkom postupku koji se temelji na vrlo uspješnom korištenju semantičkih i sintaktičkih stilema, a rezultat su efektne, originalne metafore i profinjen ritam. Takvo se pjevanje može ostvariti samo u slobodnom stihu, pa se poneka rima zaista javlja kao slučajnost.

BORO KAPETANOVIĆ: »CRNKA I LJEŠNIK«,
»SVJETLOST«, Sarajevo, 1982.
Piše: Zoran Đerić

»Ovaj tekst je izvan zadovoljstva, izvan kritike, sav zahvaćen jednim drugim tekstom iz zadovoljstva« (prepisujem Rolana Barta »ZADOVOLJSTVO U TEKSTU«), jer »kritika se uvek odnosi na tekstove iz zadovoljstva, nikada na tekstove iz naslade« Bart to beleži računajući na zabranu, neizrecivost i beglasnost naslade. Tako i ovaj tekst ne može biti kritika, već pokušaj da se pribeliži ono valjano (radost i naslada) u pjesmama Bore Kapetanovića. Sa svega drugog skrenut je pogled, kao *jedina negacija*. A zbog čega to izbegavanje i skretanje? Zbog stihova Bore Kapetanovića koji *žele da budu čitani*, koji *nas žele* (podvučeni redovi upućuju na Barta).

Evo traženja, volje za nasladom, i izbegnutog brbljanja: »Pred ogledalom u spavaćoj sobi (Njen jezik bar jednom) Butine da mi lizne – (Ko lice kaluderice jutro) U samostanskom vrtu (Ružu dok miriše« – stihovi nisu iz zadovoljstva, već su nužda, dovode u *stanje gubitka*, ali, još uvek, nisu i obeshrabrujući. Gledano iz ugla zadovoljstva, oni deluju dosadno. Uopšte – suprotstavljanje zadovoljenog i nezadovoljenog, neizbežno je, koliko i nekorisno, jer ne daje prednost nijednoj strani: *zadovoljstvo je izrecivo, naslada to nije*.

»Niko od prisutnih nije znao
Da je učiteljica bez gaćica
I da jedva čeka
Da se vrati u sobu«

(iz pesme »RODITELJSKI SASTANAK«)

ili:
»S rukama u gaćicama«
Moja učiteljica leži na stolu i vrišti
A noge joj se klate preko stola«

(iz pesme »MUŠKARAC«)

Ovi stihovi potvrđuju da je naslada neodvojiva od skandala. Iščašen lirski subjekt je rascepljen, ali »uživa u isti čas u postojanosti svoga ja i u njegovom propadanju« (R. Bart).

Je li zadovoljstvo *prosta stvar*, kao što se veruje? Treba li ga *prezirati* ili *zahtevati* po svaku cenu? Zadovoljstvo, svakako, nije *bezazleno*, niti *neutralno*. Ako je korisno i prijatno, onda svakako nije suvišno, već – potrebno. Tako i pesme Bore Kapetanovića, i pored svih nedostataka, obradovale su me, jer su mi omogućile da, vodeći računa o njima, bolje čujem nešto drugo (Barta, na primer). A nedostatak pesama Bore Kapetanovića je u tome što pružaju premalo otpora svakoj analizi, i ne krive oštre kritičarske eksere. Dobro zabiti ekser, ovde, to je vrlo lako (ali ne i opravdano). Pesme Bore Kapetanovića ne vredaju, ali i ne oduševljavaju. Ne insistiraju na nasladi, ali ni na kajanju. Plene jednostavnošću i duhovitošću (kako primećuju recezenti. A Sidran i B. Čučak). Zasnovane su, najčešće, na dosetki, ali ne i na njenom odnosu prema nesvesnom (Frojd).

Ima Bora Kapetanović i nekoliko traklovski intoniranih stihova:

»Negdje iza ovih ružnih zidova

Trune mlada žena

Koju bih volio vidjeti«, kao i u pjesmi »Ginekolog«...

Razmišlja pjesnik i o budućnosti poezije, istoimena pesma jedna je od uspelijih u knjizi, pa zaključuje:

»O ne

Ne strepim za sudbinu poezije

Mada o ovoj pesmi

Razmišljaj s punim revolverom!«

Treba, na kraju, priznati da u zbirci pesama »CRNKA I LJEŠNIK« preovladavaju pesme ljubavne tematike, *ljubavne* u svom doslovnom, podosta izrabljenom značenju (na šta upućuje i naziv knjige). Ali ne ostaje Bora Kapetanović samo na zaljubljenom uznošenju krasne drage (crнке), ne upućuje joj uobičajeno »ljubavno pismo«, već ismeva i ironiše svoje mladenačke zanose, svoje »prve grehe«. Podsmehuje im se, ali ih se ne odriče, jer ima u njima neke skrivene slasti, ili tek otkrivene lepote. Ukus zabranjenog (žudnja za njim), opor je, ali najsladi. Posebno je često (i bolno) prizivanje bludne učiteljice, a u tim pesmama, punim erotskog naboja, potvrđuju se redovi koji se odnose na nasladu i njenu neizrecivost, vraćanje u stanje gubitka, iskreno žaljenje propuštenog i potajne želje, sada tek zrelo rasplamsale. Lešnik, simbol samoplodnosti, straha i zatvorenosti, koga treba tucati da bi se otvorio i predao svoj ukusni plod – koliko god je zgodna dosetka (*tucati* u žargonu je izraz za *seksualni čin*), toliko je i uspela metafora za pesnika kome je *zadovoljstvo* uskraćeno, a lični svet zatvoren. Jer, knjiga »CRNKA I LJEŠNIK«, i pored svega drugog, najviše je intima ispovest, otvaranje lirskog subjekta, naravno, ne bez straha da ga (tako ogoljenog) pošude »svinje«.

ANTE STAMAĆ: »ODRONSKE POREDBE«,
»Naprijed«, Zagreb 1982.
Piše: Goran Rem

U ovoj se poeziji iskustvo prošloga, povijesnog ispisuje fenomenološki. Ono istječe iz teksta kao spoznato načelo. I to sa sviješću da je počelo, da je utisnuto kao nezaborav(lje)ni trag. A time se, sviješću, gustoća fenomenološkog egzistencijalistično rastiječe. Mučna svijest, dakle, druga je razina, natpovijesna, ali opet tako baš i izrazito sinkronijska (ovovjeka i zbiljski suvremena). Kao vremenska potka otvorena individualnim tkanjima, pojavama tekstualnih samoispitivanja. Ona se, pak, ostvaruju i sondiranjima i viziranjima i »ludiranjima«. Tako se samoispitivanje trojako okreće/obrača okruženostima:

1. Sondiranjem se ispituje bit svoga pojavljivanja u (sinkronom) jeziku.

1.1. Mjestimično se othodi i u metatekstualnost:

»Riječ je dakako o dekompoziciji
to trunje zbog rasuča
slika u sto odblijesaka«

(»O čemu je riječ«)

1.2. Ponekad se iskušavaju i (recidivistične) mogućnosti bivanja u nekoj drugoj jezičnoj sinkroniji (»Ulomak iz Marulića«), ili se porabe dijalektalizmi (riječi, sintagme) sintetično, te u službi konstrukcije, no ne kao »osporavanje«.

1.3. Međutim, uglavnom su to zgusnuta, fenomenološki upisivanja zavičajnih lokaliteta, čime se dokida pitanje identiteta, a omogućuje produktivnije utkivanje (u tu potku) drugih niti (koje tada mogu preuzeti i mjesto potke). Tu se otvara prostor za viziranje.

2. Viziranjem, tj. promatranjem svoga okružja, voljnog ili nevoljnog, »predu« se te ostale niti. Iz voljna se okružja ispisuju iskustva iz »kvalitetnih« susreta: s prijateljima, knjigama, poezijama, filozofijama; a u nevoljna okružja se može dospjeti pomakom u »kvaliteti« ili sumnjom, jednako kao i slučajnošću. Nije slučajna sumnja, podsmijehom iskazivana, u pjesmi »Prirodom dodjele godišnjih nagrada«:

»grizljivci dobačenih ogrizina
s velike gozbe u povodu Dodjele...«

Okružuju se okrenuti upitom o smislu, o svjetlu s obzorja nasuprot Hegelova viziranja:

»Podi
gdje malo svjetla, na odronu« (»Odronske poredbe«)

Sviješću se zatim vrtjeti promatrajuć svoju označiteljnost u odnosima s označenima svijeta:

»Izбирatelj sam dakle
mnogoprotežnih znakova
i vješt rasuča vrač« (»Sučelice«)

Tu se negdje, ukratko, duhovne struje Stamaćeve poezije, koje, naslonjene na »gustinu Tinove« poezije, od nje se odražavaju, kreću u poneka ironiziranja, ili, uistinu, u kritička suzvučja ako gledamo prema suvremenoj, hrvatskoj, mladoj pjesničkoj proizvodnji.

Tu smo na tragu trećeg od postupaka koji su opredijelili sastavine ove poezije:

3. »Ludiranja«, tek katkad ri(t)mozvučne doista ludistične zaigranosti (pjesma »Pet minuta povijesti«), pa i tada ne tako da bi onemogućila razaznavanja značenjskih naboja. Stoga je, tek ponešto indikativni, termin koji je korišten postavljen u navodne znake.

Recimo još: koordinatate se duhovnih struja i sastavina ove poezije sukusno susreću u petom, posljednjem ciklusu, koji simboličnošću, više nego metatekstualnošću, čini ozbiljan odvjetak cijele zbirke (pjesme: »Za zbogom«, »Tvoj i moj znak«):

»Obidi sada svoj svijet, anđele
mramorna i ljupka strukturo, puna
uzaludnih pokušaja mojih rahlih ruku
da drže dlijeto, i brončani bat«.

(»Za zbogom«)

**BOŽICA JELUŠIĆ: »KOPERNIKOVO POGLAVLJE«,
RADNIČKO SVEUČILIŠTE »B. MASLARIĆ«, BIBLIOTEKA REVJE, OSJEK
1983.
PIŠE: ŽELJKO BOSANAC**

Biti stalan izvor, uvijek teći, rijekama, potocima, vinom teći, curkom kapi na oknu ostaviti svjetlucač traga – ali teći i doticati. Takva je nova poezije Božice Jelušić – nikad ujezerena ili umnožena. Sintakse, koje su do sada bile uokviriteljni njenih misli, raspadaju se na nevezljive čvorove, upliću se u nove misaone mreže, isplivavaju na neočekivanim mjestima, vrtlože se nemirni i gipki tokovi, nestale su cjelovite, zatvorene, nemjenjive promisli. Takva spretnost uvodi nas u asocijativnu polivalentnost koja upotpunjuje opći osjećaj »zavotiranosti«.

Otrgnuta od klasične poetike, razdijeljena od starih bogova i božica, ona nije, poput nekih, zaboravila staru ljubav, iako s drugom živi, jer ako se čovjek ima kome vratiti, onda su to stare ljubavi. »Grana se poziva na svoj korijen, čovjek na uspomene«, rekla bi Božica Jelušić, a ona ima svoju davnu LJUBAV ZA KLASIČNE FORME, (naslov ciklusa), koja ju čeka, i to je dobro, jer:

»poslije ljubavnih čuda
čovjek je kao prazna kutija mađioničara
iz koje su izletjeli golubovi i igle
kadence, stravom opstanka preparirane riječi...«
i zbog toga:

»... ostaju gorka usta gdje smušeno okrećeš
telefonski brojačnik s pozivnim brojem nula
nihil, ničjevo, nothing, nikotinsko ništavilo...«
pa konačno znaš da:
»SVE TO BIJAŠE UZALUD« i »SVAKA JE ŽUDNJA UZALUDNA OSIM ŽUDNJE ZA SMRČU«.

Kao što se ni Kopernik nije mogao osloboditi geocentrizma u svom heliocentrizmu (mada je prevazišao Ptolomeja), tako i Božica Jelušić *sadržajnu centriku* preinačuje u *logocentriku*, kojoj je sadržaj imanentan. Riječi su ono za čim se kreće, a »duboko je (i duboka je) domovina riječi«, osobito RIJEČI KAO LIJEPIH STABALA. Božici Jelušić riječi su upravo funkcionalne, služe zamišljenom i pojačavaju snagu svakom odgovarajućem mjestu, pa dok:

»astronomove papuče gaze sred mračnog teksta,
svijetlim kurzivom istaknut
tvog glasa glas se glasa glasnim glasnim«, etc.

Prvi dio zbirke, nazvan »NASTAVKOM CIKLUSA« (veza s prethodnom knjigom), u stvari je cjelovit serik, nastao upravo »uzimanjem ljubavi kao otvorenog smislo-kruga«. Otvorenost ovog dijela zbirke fascinira. Navodi. Udar. Miluje. Neujednačenih (raznorodnih) formi i sadržaja, te pjesme autorica razdužuje i grafičkim efektima i poliglitičkim umecima, što je opća karakteristika cijele zbirke.

Potom, poneseni iluminacijama, reminiscentnim sonetizacijama, carevim novim ruhom i prevrtljivim krojačima, »putujemo« u drugi dio zbirke, u LJUBAV ZA KLASIČNE FORME. Ovaj ciklus sadrži dvadeset soneta. Forma soneta je apsolutna, i upravo začuđuje ekvilibristika sadržaja. Susrevši se sa sonetima o zemlji, kruhu, konjima, sretnoj kući, mrtvom stablu, iščeznuću, vodi, mračnom bračnom oku, ljubavi, prvom snijegu, očekivanim koracima i mesečini, ostajemo kraći za prste kojima smo dodirivali, upućeni na ono *barokno unutarnje oko*, koje nam je umnogome još kopreno, a koje polako izranja iz svačije »lirske pomrčine«.

Želeći pokazati bizarna životna egzistiranja (pri čemu želim naglasiti da je značenje riječi *bizaran*: čudnovat, nastran, neobičan), Božica Jelušić ostaje dosljedna u *bizarnosti formi*, što u prvi mah može izazvati i averziju spram pjesme, no u poeziji uvijek postoji i »drugi mah«.

Bez obzira na to što »život-počinje ovdje, danas«, pjesnikinja »putuje i ne mari što je sve već odavno rečeno, što starinskim morem njen čamac brodi«, jer svi mi idemo »putem kojim se vrijeme svome početku vraća«. U osnovi je heraklitovski princip, i »mrtva jabuka cvate«. A to nije metafora, već čudo posebne vrste. Ostavljeno je dovoljno eksplicitnih primjera, za potkrepu svake tvrdnje, pa (uz spomenuta izražajna bogatstva) lako se može napraviti greška uopćavanja – upadanja u formalizam – kao npr. u formulaciju tipa: »Vrijednost je ove poezije što svakom omogućava da je shvati na sebi svojstven način«.

Iz ovakvog tradicionalističkog tumačenja suvremene poezije, Božica Jelušić je iskoraknula korak više, naime, ona je ponudila sve pretpostavljene izvore: čitav spektar polismislenosti prisutan je u tekstu. Mogli bismo reći da je polismislenošću stigla do Heraklovih stupova. Zbog svega toga, nadajmo se da »KOPERNIKOVO POGLAVLJE« neće ostati samo poglavlje, ili, ako ostane, bit će to u smislu naslova: kao Kopernikova misao, prevratničko i jako.

*»RIJEČ KAO LIJEPO STABLO« naziv je prve zbirke B. Jelušić, objavljene 1973. i nagrađene nagradom »Sedam sekretara SKOJ-a«. U proteklih deset godina, ova autorica (rođena 1951) objavila je još zbirke »GOLUBICA I PEPEO« (1974) i »ČEKAONICA DRUGOG RAZREDA« (1979), kao i stotinjak eseja s područja književnosti i likovnih umjetnosti.

**BOŽIDAR MANDIĆ: »REČI IZ ŠUME«,
PEGAZ, KOS, BEOGRAD 1982.
PIŠE: Dušan Pajlin**

Ne znam da li sam to negde pročitao, ili je to bila misao nekog davnijeg sagovornika – da je poezija vrsta zapažanja. Mandićeve *Reči iz šume* ne pretenduju na tu vrstu, ali predstavljaju beleške jednog istančanog zapažanja.

Postoje životi koje istančanost čini turobnijim i oni koje istančanost oplemenjuje. Mandićeve reči iz šume govore o životu posvećenom istančavanju zapažanja:

»Iskustvo hodanja
kroz dubok sneg
nisam mogao pročitati
ni u jednoj knjizi«

(»Direktno iskustvo«)

Njegovo zapažanje često je okrenuto nadolasku, jutru, ispunjeno izmirenjem i prihvatanjem:

»Čekao sam da odjutri
i uz knjigu
i topli čaj
budio osećaje za život«

(»Početak dana«)

U tim rečima još nema smrti i rastanka, ali ima spremnosti za bol i poraz:

»Čuo sam
za starca
koji plače«

(»Bol«)

»Kao
korov u zemlji
kao gušter
na kamenu
ja sam
lik
spreman
na molbu i poraz«

Od Lao-čea naovamo malo je ljudi bilo spremno na poraze. Svi se spremaju za pobjedu.

Ako neko pobeđuje, neko mora i da bude poražen. U jednoj ravni. U drugoj – a o njoj je reč – svi su na gubitku. Osim onih koji veruju, dodaje propovednik; ne, nego vraćaju ono što su jednom stekli, dodaje filozof.

Mandić nas upućuje da istančavanjem zapažanja svet ne mora izgledati sve gori, nego sve lepši. Ali, uz uslov da se zapažanje okrene prirodi. No, da li je moguća takva neđužnost posle svega što se dogodilo, što se događa, neđužnost makar i u golom susretu čoveka s prirodom, posle Hajnea koji veli:

»Zar i priroda pokvari se
Usvaja ljudske mane, zar?
Kao da biljke sad i zveri
Lažu ko neki lažov star.«

Mandićevi zapisi suočavaju nas s nekim ko je još od Starog zaveta izazov, čudovište – s dobrim čovekom. Taj je svima nepodnošljiv: Bogu, jer se ne može popraviti, niti rašta pokajati, vragu, jer se ne da iskvartiti, ljudima, jer se ne mogu s njim udružiti i ništa mu ne mogu oprostiti. U njega ne veruju ni Bog ni đavo – zar bi inače Jov tako prošao?

Taoisti su dobrim ljudima savetovali da beže u planine – Mandić ih je poslusašao – a ako žele da ostanu među ljudima, neka kriju svoju nastranost. Inače će ih ojaditi tako da postanu kivni i zli kao ostali, a istančavanje zapažanja postaje im samo uvećanje bola (poezija vezana sva uz neku muku), ili će prihvatiti uvećanje tuposti kao jedini način ublažavanja bola.

Sa zapažanjem je kao s pićem – ako ne pazi, čovek nikad ne zna kuda će ga odvesti. Istim okom može videti livadu u cvatu kao blagoslov, ili kao izazov i muku duha. Ali, ne treba misliti da Mandić ne zna za tegobe. Kao svi ljudi čiji je život težak, on smatra da umetnost treba da govori o lepom. Ili čudesnom u svakodnevicu.